

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДС/СС 05/4-02 бр. 1307/1-ХП/8
25.09.2014. године

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој XIV редовној седници, одржаној дана 25.09.2014. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: **ИДЕЈЕ, ДРУШТВЕНО-ПОЛИТИЧКИ ПРОЈЕКТИ И ПРАКСА ВЛАДЕ МИЛАНА НЕДИЋА (1941-1944)**, кандидата Александра Стојановића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 05.03.2013. године.

Кандидат Александар Стојановић објавио је рад: **Историја и историографија у Српском цивилном културном плану, Токови историје, 2/2012, Београд 2012, 112-135.**

Доставити:

1x Универзитету у Београду
1x Комисији
1x Стручном сараднику за
докторске дисертације
1x Шефу Одсека за правне послове
1x Архиви

ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА

Проф. др Милош Арсенијевић

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
<u>04/1-2 бр.6/2571</u>	
26.09.2014. (број захтева) (датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Александра (Дејан) Стојановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИ
ДАТ

Александар (Дејан) Стојановић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под
насловом:

Идеје, друштвено-политички пројекти и пракса владе Милана Недића (1941-1944)

Универзитет је дана 15.05.2012. својим актом под бр 06-17848/46 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Идеје, друштвено-политички пројекти и пракса владе Милана Недића (1941-1944)

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Александра (Дејан) Стојановића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 15.05.2014. одлуком факултета под бр 668/1-XI/5 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Мира Радојевић	ванредни проф.	историја	Филозофски ф.
2. др Љубодраг Димић	редовни проф.	исто	Филозофски ф.
3. др Александар Животић	доцент	исто	Филозофски ф.
4. др Драган Алексић	виши научни сарадник	исто	ИНИС

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 25.09.2014.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Проф. др Милош Арсенијевић

Наставно-научном већу

Филозофског факултета у Београду

Одлуком Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду изабрани у комисију за оцену докторске дисертације *Идеје, друштвено-политички пројекти и пракса владе Милана Недића (1941–1944)*, коју је написао колега **Александар Д. Стојановић**, слободни смо да поднесемо следећи

Извештај

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Александар Стојановић је рођен 16. децембра 1985. године у Београду, где је завршио Прву београдску гимназију. Дипломирао је на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду 2010. године истраживачким дипломским радом *Српски цивилни план у влади Милана Недића (1941–1944)*, који је испитна комисија вредновала највишом оценом. Докторске студије историје уписао је школске 2010/2011. године. Од 2011. године запослен је у Институту за новију историју Србије, у коме је, поред других обавеза, био и секретар редакције часописа *Токови историје*. Осим тога, члан је уредништва часописа *Караџић: часопис за историју, етнологију, археологију и уметност*. Учествовао је на више међународних научних конференција у земљи и иностранству, а у српској историографској периодици и тематским научним зборницима радова објавио је двадесетак расправа и прилога. Већина његових радова тематски припада историји колаборације у Другом светском рату, идеологији српске и југословенске међуратне деснице, компаративној анализи искустава окупације и колаборације у Европи од 1939. до 1945. године, те улози појединих личности преко чијег се политичког ангажмана могу пратити сложени садржаји десничарских идеологија и колаборације. Из те је тематике и монографски зборник грађе *Српски цивилни/културни план Владе Милана Недића*, који је објавио 2012. године. Поред постигнутих успеха у самосталном истраживачком раду, колега Александар Стојановић се доказао и у тимској сарадњи, попут оне на пројекту *Српска енциклопедија*. Хонорарно предаје у гимназији „Руђер Бошковић“ на IGCSE програму, а говори енглески и руски језик.

Из досадашњих научних интересовања колеге Александра Стојановића проистекао је и његов највећи рад – докторска дисертација *Идеје, друштвено-политички пројекти и пракса владе Милана Недића (1941–1944)*, написана на основу вишегодишњих истраживања. Настојећи да проблему окупације и колаборације приступи искључиво научно, без оптерећења идеолошким и дневно-

политичким потребама савременог друштва и ревизионистичких тенденција, извршио је обимно проучавање пре свега необјављених историјских извора, похрањених у Архиву Југославије, Архиву Србије, Војном архиву, Историјском архиву Београда, Архиву Српске академије наука и уметности, Архиву српске књижевне задруге, Архиву светог архијерејског синода Српске православне цркве, Музеју жртава геноцида, Рукописном одељењу Матице српске, Историјском архиву Ниш, Историјском архиву Смедеревска Паланка и Архиву Хуверовог института на Универзитету Стенфорд у Сједињеним Америчким Државама. У овим је архивским установама анализирао грађу из четрдестак збирки и фондова, који садрже најрелевантнију грађу, неопходну за разумевање комплексних проблема друштва под окупацијом. Поред архивских извора, истраживањем је обухватио објављене изворе (39 наслова), потом мемоарска сведочанства (16 наслова), домаћу и страну штампу и периодику (52 наслова), те бројну, врло разноврсну литературу (359 наслова), у којој доминирају историографски радови о историји Другог светског рата. Заступљена је, међутим, и богата методолошка, социолошка, психолошка и политиколошка литература, највећим делом публикована на српском и енглеском, а у мањем броју на немачком и руском језику, чија је средишна тема питање методолошког приступа проблему колаборације и њеним тумачењима на српском/југословенском и европском простору.

2. Предмет и циљ дисертације

У средишту теме докторске дисертације колеге Александра Стојановића налазе се три обимна друштвено-политичка пројекта, који су за време трогодишње владе генерала Милана Недића (1941–1944) по својој суштини представљали концепте осмишљене ради преображаја српског друштва: Српска сељачка задружна држава, Српски цивилни/културни план и „Нови Србин“, односно концепт националног васпитања омладине. Сва три заједно чинила су значајан део националне и просветне политике српских колаборациониста и била замишљена као основ знатно веће и дугорочније државне активности, која је требало да буде спроведена након окончања рата. У њиховом осмишљавању и реализацији ангажовали су се бројни колаборационисти, који су још у међуратном периоду усвојили екстремно десничарска политичка уверења. Међутим, на широј теоријској разради и практичном уобличавању поменутих друштвено-политичких пројеката били су ангажовани и велики делови српске интелектуалне елите, који су у међуратном периоду махом били аполитични или су испољавали политичке ставове супротне ставовима колаборациониста. Из њиховог рада настао је дуг низ практичних решења, примењивих у различитим облицима друштвеног уређења и, у целини сагледано, корисних по српски народ.

Колега Александар Стојановић је целокупан овај проблем истраживао у широком контексту: од појаве десничарских идеја, блиских фашизму, у међуратном раздобљу до суштински измењених друштвених и политичких

околности у време Другог светског рата. Истовремено, посматрао га је као део културне политике владе Милана Недића, због чега се и њено боље разумевање појављује као један од циљева овог истраживања. С друге стране, то је и важан део још увек недовољно проученог друштва под окупацијом, као и мање познате историје интелектуалне елите, њеног односа према питању колаборације и погледа на будућност српске нације у „новом поретку“.

Тако постављен истраживачки проблем, уз издвајање ужих и ширих циљева, умногоме је нов и оригиналан, допринсећи целовитијој слици српског друштва у Другом светском рату. Посебно наглашавамо опредељење колеге Александра Стојановића да историју деснице у Србији, као и историју колаборације анализира не само у периоду од 1941. до 1945. године, него од зачетака ових појава до њиховог слома. С друге стране, кроз готово целу је дисертацију правио поређења искуства окупиране и „осакаћене“ Србије са искуствима других окупираних европских земаља и друштвених структура које су се ставиле у службу окупационих режима и апарата. Напокон, наглашавамо да је својим проучавањем овој проблем, који је последњих година постао тема многих ненаучних, дневно-политичких и на различите начине „употребљивих“ тумачења, вратио изворној основи и историјској науци.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

С обзиром да је колега Александар Стојановић у тренутку одбране предлога своје докторске дисертације већ обавио највећи део архивског истраживања и анализирао прикупљене изворе и литературу, поставио је већи број хипотеза међу којима су се у научном смислу као најважније или најинтригантније чиниле следеће:

- Колаборација у Србији 1941–1944. године одвијала се махом на индивидуалној основи, али су поједине политичке снаге, које су у међуратном периоду уживале врло малу подршку становништва, искористиле војни слом, државну и друштвену кризу и присуство окупатора, покушавајући да наметну своја политичка и идеолошка гледишта.
- Велики део српских колаборациониста био је уверен у извесност ратног тријумфа Осовине.
- Већина српских колаборациониста била је снажно антикомунистички опредељена, што је био значајан мотивациони фактор за ступање у сарадњу са окупатором.
- Краљевина Југославија и њен предратни друштвени поредак постали су неприхватљив оквир за послератни развој за све актере Другог светског рата на простору Југославије. Делови српских колаборационистичких структура почели су да стварају план сопствених државних и економских концепата послератног развоја.

- Културна политика издвојила се као трајан и активан елемент рада владе Милана Недића, коме је посвећивана значајна пажња. Она представља елемент политичке и идеолошке праксе српских колаборациониста.
- Највећи део културне и просветне политике владе Милана Недића почива на идејама министра просвете и вера Велибора Јонића и његовог помоћника Владимира Велмар-Јанковића.
- Нова национална политика настала је на бази разочарења у југословенско међуратно друштво и државу и под великим утиском слома у Априлском рату.
- Идеолошки концепти за преображај српског друштва подразумевали су снажну државну интервенцију у привредним токовима, као и увођење дириговане културне и просветне политике, чија би се реализација осигурала помоћу опсежних планова вишегенерацијског трајања.
- Концепт Српске сељачке задружне државе створен је на основу традиционалних српских националних вредности и економске доктрине задругарства, али под снажним идеолошким утицајем ЈНП Збор и сродних политичких снага.
- Концепт Српске сељачке задружне државе имао је, осим државотворне и привредне димензије, и свој пропагандни контекст: влада Милана Недића покушавала је да фаворизовањем сељаштва у својој политици мобилише исто за борбу против НОП-а и четника.
- Концепт Српског цивилног/културног плана био је у великој мери аполитичан и усмерен ка решавању практичних проблема српског народног бића, из свих сфера народног живота. Ипак, представљао је сегмент културне политике једног тоталитарног режима, те се мора посматрати и у том контексту.
- Концепт новог националног васпитања, у циљу стварања „Новог Србина“, који је требало да одговори изазовима послератног развоја, настао је под утицајима неколицине фактора, међу којима је доминирало негативно искуство са васпитавањем генерација у међуратном периоду, које су, по мишљењу антикомуниста, у великој мери постале анационалне и склоне реализацији искључиво партикуларних интереса.
- Иако су слични концепти идеолошке индоктринације постојали и у другим земљама, онај који је развијала влада генерала Недића био је у великој мери аутохтон и потпуно прилагођен српским условима.
- Окупатор се према поменутим концептима друштвеног преображаја односио у складу са приоритетима своје окупационе политике, односно у контексту одржавања безбедности сопствених ступа и економских интереса. Није било значајнијих идеолошких утицаја од стране окупатора, а појединци из окупационог режима оцењивали су ове концепте као дугорочно штетне по немачке интересе, будући да су јачали српску националну свест и имали могућност да мобилишу широке слојеве становништва.

Завршетак истраживања у највећој је мери потврдио постављене хипотезе и додатно их аргументовао.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Први део докторске дисертације колеге Александра Стојановића чини исцрпан *Предговор* (стр. I–XXI) у коме су образложени предмет истраживања и методолошки приступ, те направљен осврт на досадашња историографска достигнућа везана за тему рада. Такође, овде је указано на најзначајније изворе коришћене у истраживању и изложена је структура рада.

Прво поглавље дисертације, *Увод: идеолошке основе српских колаборациониста* (стр. 1–50), посвећено је стављању предмета истраживања у шири историјски контекст. У овом поглављу рада говорено је о развоју и елементима идеологије српске деснице у међуратном периоду, као и о друштвеним и политичким приликама које су утицале на њен настанак, а тиме посредно и на развој идеологије, друштвено-политичких концепата преображаја српског друштва који је осмишљавала влада Милана Недића. Значај ове контекстуализације у великој се мери огледа у чињеници да су истакнути представници српских колаборационистичких установа, поготово из области културе и просвете, у међуратном периоду били ангажовани у екстремној политичкој десници, те да се корени појединих елемената културне политике из времена окупације уочавају у међуратним текстовима екстремне српске деснице. У циљу потпунијег разумевања сложености политичких идеја које су из међуратног периода пренесене у окупирану Србију, као и личности које су стајале иза њих, овај је део посвећен и идеолошким противницима екстремне деснице, а потом осврту на улогу личности и биографије десничарских идеолога, будућих истакнутих колаборациониста 1941–1944/45. године.

У другом поглављу дисертације, *Србија под немачком окупацијом у Другом светском рату* (стр. 51–91) колега Александар Стојановић је предмет истраживања ставио у његов ужи историјски контекст. Осим основних аспеката рата и окупације, у овом делу рада представљен је историјат српских колаборационистичких установа, уз посебан осврт на природу и размере колаборације у окупираној Србији.

О политичким односима унутар владе Милана Недића, устанку у Србији, односима сукобљених страна и размерама колаборације говорено је у трећем поглављу, *Влада Милана Недића* (стр. 92–132).

Културна политика владе Милана Недића, посматрана у најширем смислу овог појма, налази се у средишту четвртог поглавља, коме је дат наслов *Између идеологије и праксе: културна политика владе Милана Недића* (стр. 133–217). Између осталог, истакнуто је да се у културној политици српских колаборациониста најбоље уочава веза између њихове идеологије и политичке праксе. У складу с тим, образложене су опште карактеристике културне политике владе генерала Недића, праћене пажљивом и аргументованом анализом односа колаборационистичке владе (и њених културних установа) према уметничком стваралаштву у окупираној Србији. Посебна пажња посвећена је просветној политици као саставном делу културне политике, кроз анализу просветних планова и функционисање Министарства просвете и вера.

Пето поглавље дисертације *Друштвено-политички пројекти владе Милана Недића: концепти преображаја српског друштва и државе* (стр. 219–316) посвећено је већем делу предмета истраживања: друштвено-политичким пројектима развијаним у периоду 1941–1944. године. На уводним страницама овог поглавља анализирани су интегрални садржаји и проблеми пројекта српске сељачке задружне државе, српског цивилног/културног плана и пројекта „новог Србина“ или „новог српског човека“.

У оквиру шестог поглавља *Епилог: Идеологија, културна политика и друштвено-политички пројекти владе Милана Недића и послератне власти у Југославији* (стр. 317–325) углавном је приказана историјска судбина пројекта Српске сељачке задружне државе, Српског цивилног/културног плана и „Новог Србина“, односно став нових, револуционарних власти према учесницима у процесу развијања посматраних идеја и пројеката.

Закључак докторске дисертације, изложен од 326. до 349. стране, конципиран је тако да пружи сумарна разматрања везана за предмет истраживања, понуди тумачења и евентуално укаже на правце и могућности будућих истраживања.

После резима на енглеском језику (стр. 350–371) дат је исцрпан списак коришћених извора и литературе (стр. 372–403).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторском дисертацијом колеге Александра Стојановића стечено је корисно сазнање о до сада мање истраживаним проблемима. Јер, анализа наведена три политичко-друштвена пројекта за која су се залагали чланови владе генерала Милана Недића и њихови најближи истомишљеници, укључујући корене ових идеја, услове настанка и покушаје спровођења у живот, тек су спорадично помињани у историографији. Истовремено, њихово посматрање у много ширим, а за разумевање неизбежним контекстима, допринело је још бољем познавању културне политике владе Милана Недића, осветљавању улоге многих појединаца, темељнијем увиду у стање српског друштва под окупацијом и аргументованијој анализи проблема колаборације, те дало подстрек за преиспитавање постојећих тумачења улоге владе Милана Недића, односно њене природе, моћи и немоћи да заштити српско становништво под окупацијом, раскорака између планова и објективних услова за њихово спровођење. Као један од највећих доприноса ове дисертације истичемо и то што је колега Александар Стојановић, први пут у српској историографији, учинио велики напор да кроз готово цео свој рад врши поређење историје колаборације у Србији са искуствима других окупираних земаља. За сваку је похвалу и чињеница да је своју дисертацију, посвећену једнима од најделикатнијих проблема националне историје, заснивао на поузданој изворној основи и историографској литератури, не подлежући све бројнијим ненаучним, национални и исполитизованим тумачењима.

6. Закључак:

Након упознавања са завршеним текстом докторске дисертације *Идеје, друштвено-политички пројекти и пракса владе Милана Недића (1941–1944)* колеге Александра Д. Стојановића, Комисија је закључила да њен садржај и структура одговарају одобреној пријави, односно да су анализирана сва питања претходно утврђена као истраживачки проблем. Комисија такође закључује да ова дисертација по свом истраживачком дometу и сазнањима стеченим о до сада углавном једнострано и недовољно проучаваним историјским проблемима представља оригинално и самостално научно дело, те да су се стекли сви потребни услови за њену јавну одбрану, на којој ће бити изречена појединачна мишљења и сугестије.

С поштовањем,

Београд, 25. август 2014.

Комисија:

Др Љубодраг Димић, редован професор
Филозофски факултет, Београд

Др Александар Животић, доцент
Филозофски факултет, Београд

Др Драган Алексић, виши научни сарадник
Институт за новију историју Србије, Београд

Др Мира Радојевић, ванредан професор
Филозофски факултет, Београд
(ментор и писац реферата)